

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

της 3ης Ιουλίου 1986 *

Στην υπόθεση 66/85,

η οποία έχει ως αντικείμενο αίτηση του Bundesverwaltungsgericht προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Deborah Lawrie-Blum, κατοίκου Freiburg/Breisgau,

και

Land Baden-Württemberg,

η έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 1 του κανονισμού 1612/68,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους Mackenzie Stuart, πρόεδρο, T. Koopmans, U. Everling και K. Bahlmann, προέδρους τμήματος, G. Bosco, O. Due και F. Schockweiler, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: C. O. Lenz

γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως

αφού έλαβε υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Deborah Lawrie-Blum, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενη από τον Hans-Peter Schmidt, δικηγόρο Freiburg, κατά την έγγραφη διαδικασία και από τον Siegfried de Witt, δικηγόρο Freiburg, κατά την προφορική διαδικασία,

— το Land Baden-Württemberg, καθού στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενο από τον J. Boulanger, δικηγόρο Mannheim,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

- η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον T. J. G. Pratt, ο οποίος εκπροσωπήθηκε κατά την προφορική διαδικασία από το δικηγόρο David Donaldson, Q.C. του Gray' s Inn,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους Götz zur Hausen και Julian Currall, μέλη της νομικής της υπηρεσίας, κατά την έγγραφη διαδικασία και από τον zur Hausen κατά την προφορική διαδικασία,

αφού άκουσε το γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 29ης Απριλίου 1986,

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

(Το μέρος που περιέχει τα περιστατικά παραλείπεται)

Σκεπτικό

- 1 Με απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 1985, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Μαρτίου του ίδιου έτους, το Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 1 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

Επί του αντικειμένου της διαφοράς

- 2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο προσφυγής που άσκησε κατά του Land Baden-Württemberg η Deborah Lawrie-Blum, βρετανή υπήκοος, η οποία, αφού πέτυχε στις πτυχιακές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο του Freiburg για την άδεια διδασκαλίας σε γυμνάσιο, δεν έγινε, λόγω της ιθαγένειάς της, δεκτή από το Oberschulamt της Στουτγάρδης προκειμένου να πραγματοποιήσει την προπαρασκευαστική άσκηση που ολοκληρώνεται με την zweite Staatsprüfung (δεύτερη κρατική εξέταση) και με την οποία αποκτάται η άδεια ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή στα ανώτερα κλιμάκια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

- 3 Από τη δικογραφία και τις παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου προκύπτει ότι στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας η εκπαίδευση των καθηγητών επιπτεi κατά κύριο λόγο στην αρμοδιότητα των Länder. Η εν λόγω εκπαίδευση περιλαμβάνει πανεπιστημιακές σπουδές που ολοκληρώνονται με την erste Staatsprüfung (πρώτη κρατική εξέταση) και εκπαιδευτική άσκηση μετά από την οποία πραγματοποιείται η zweite Staatsprüfung (δεύτερη κρατική εξέταση), παιδαγωγική εξέταση για την απόκτηση άδειας διδασκαλίας.
- 4 Κατά τον κρίσιμο για την προκειμένη υπόθεση χρόνο, η εκπαιδευτική άσκηση διεπόταν στο Land Baden-Württemberg από την Verordnung des Ministeriums für Kultus und Sport über den Vorbereitungsdienst und die pädagogische Prüfung für das Lehramt an Gymnasien (κανονιστική απόφαση του Υπουργείου Παιδείας και Αθλητισμού περί της προπαρασκευαστικής ασκήσεως και των παιδαγωγικών εξετάσεων για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή σε γυμνάσιο), της 14ης Ιουνίου 1976 [GBl. Baden-Württemberg (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Βάδης-Βυρτεμβέργης), σ. 504], όπως αντικαταστάθηκε εν τω μεταξύ από την Verordnung des Ministeriums für Kultus und Sport über den Vorbereitungsdienst und die zweite Staatsprüfung für die Laufbahn des höheren Schuldienstes an Gymnasien (κανονιστική απόφαση του Υπουργείου Παιδείας και Αθλητισμού περί της προπαρασκευαστικής ασκήσεως και της δεύτερης κρατικής εξετάσεως για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσως στα γυμνάσια), της 31ης Αυγούστου 1984 (GBl. σ. 576).
- 5 Η προπαρασκευαστική άσκηση, που έχει σκοπό να μυήσει τον ασκούμενο στα παιδαγωγικά και στη διδασκαλία, περιλαμβάνει δύο στάδια, από ένα έτος το καθένα, από τα οποία το πρώτο συνεπάγεται εκπαίδευση στο εκπαιδευτικό ινστιτούτο (σεμινάριο) και στο — συνήθως δημόσιο — σχολείο στο οποίο στέλνεται ο ασκούμενος, ενώ με το δεύτερο επιδιώκεται η περαιτέρω ανάπτυξη των ικανοτήτων και προσόντων που είναι αναγκαία για την άσκηση των παιδαγωγικών καθηκόντων και τη διδασκαλία στο σχολείο. Στη διάρκεια της δεύτερης αυτής περιόδου, ο ασκούμενος μπορεί να κληθεί να διδάξει σε διάφορες τάξεις του γυμνασίου, αρχικά υπό την άμεση επίβλεψη ενός καθηγητή του οικείου μαθήματος και, εν συνεχεία, κατά τη διάρκεια των έξι τελευταίων μηνών, χωρίς επίβλεψη, έως συνολικώς 11 ώρες εβδομαδιαίως.
- 6 Η ολοκλήρωση της άσκησης και το δίπλωμα της δεύτερης κρατικής εξέτασης είναι από νομική άποψη απαραίτητα για την άσκηση του επαγγέλματος του καθηγητή στα δημόσια σχολεία και αναγκαία, εκ των πραγμάτων, όσον αφορά τα ιδιωτικά σχολεία.
- 7 Ο υποψήφιος που γίνεται δεκτός στην προπαρασκευαστική άσκηση καλείται Studienreferendar (ασκούμενος καθηγητής), διέπεται από το καθεστώς του μετακλητού δημόσιου υπαλλήλου (Beamter auf Widerruf) και για το λόγο αυτό απολαμβάνει όλα τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η ιδιότητα του δημόσιου υπαλλήλου. Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες κανονιστικές αποφάσεις του 1976 και του 1984, την άσκηση μπορούν να κάνουν μόνο τα άτομα που συγκεντρώνουν τις υποκειμενικές προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες για να διοριστούν ως δημόσιοι υπάλληλοι. Σύμφωνα με το άρθρο

6 του Landesbeamtengesetz für Baden-Württemberg (νόμου του Land Baden-Württemberg για τους δημόσιους υπαλλήλους του), όπως τροποποιήθηκε στις 8 Αυγούστου 1979 (GBl. σ. 398), απαιτείται η ιδιότητα του Γερμανού κατά την έννοια του άρθρου 116 του Θεμελιώδους Νόμου, εκτός ρητής εξαιρέσεως του Υπουργού Εσωτερικών που χορηγείται λόγω επιτακτικών αναγκών της υπηρεσίας.

- 8 Επειδή δεν έγινε δεκτή στην άσκηση λόγω του ότι δεν είχε τη γερμανική ιθαγένεια, η Lawrie-Blum άσκησε προσφυγή ενώπιον του Verwaltungsgericht (Διοικητικού Πρωτοδικείου) του Freiburg ζητώντας να ακυρωθεί η μη αποδοχή της αίτησής της ως ασυμβίβαστη προς τους κοινοτικούς κανόνες που απαγορεύουν κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας όσον αφορά την εξεύρεση εργασίας. Το Verwaltungsgericht Freiburg, ακριβώς όπως και το Verwaltungsgerichtshof (Διοικητικό Εφετείο) Baden-Württemberg, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε έφεση, απέρριψαν το αίτημά της, επειδή το άρθρο 48, παράγραφος 4, της Συνθήκης ΕΟΚ εξαιρεί από την εφαρμογή των κανόνων της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων την απασχόληση στη δημόσια διοίκηση. Το Εφετείο πρόσθεσε ότι η δημόσια εκπαίδευση αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης καθόσον δεν συνιστά οικονομική δραστηριότητα.
- 9 Το Bundesverwaltungsgericht, ενώπιον του οποίου η Deborah Lawrie-Blum άσκησε αναίρεση, αποφάσισε να αναβάλλει την έκδοση οριστικής αποφάσεως έως ότου το Δικαστήριο εκδώσει προδικαστική απόφαση επί του ακόλουθου ερωτήματος:
- « Οι κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας του ευρωπαϊκού δικαίου [άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ, άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα] δίνουν το δικαίωμα στον υπήκοο κράτους μέλους να συμμετάσχει σε άλλο κράτος μέλος στην κρατική προπαρασκευαστική άσκηση για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με αυτές που απαιτούνται για τους υπηκόους αυτού του άλλου κράτους μέλους, ακόμη και αν η προπαρασκευαστική αυτή άσκηση πραγματοποιείται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο στο πλαίσιο δημοσιούπαλληλικής σχέσης (εν προκειμένω πρόκειται για μετακλητούς δημόσιους υπαλλήλους κατά την έννοια του γερμανικού δημοσιούπαλληλικού δικαίου) και ο ασκούμενος πρέπει να παραδίδει ο ίδιος μαθήματα και, ακόμη, αν ο διορισμός ως δημοσίου υπαλλήλου, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, προϋποθέτει καταρχήν την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους; »
- 10 Το εθνικό δικαστήριο επιδιώκει ουσιαστικά να μάθει με το ερώτημά του, καταρχάς, αν ένας ασκούμενος καθηγητής, ο οποίος πραγματοποιεί στο πλαίσιο δημοσιούπαλληλικής σχέσης προπαρασκευαστική εκπαιδευτική άσκηση, κατά τη διάρκεια της οποίας παρέχει αμειβόμενες υπηρεσίες παραδίδοντας μαθήματα, πρέπει να θεωρηθεί ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και, εν συνεχεία, αν αυτή η άσκηση πρέπει να θεωρηθεί ως απασχόληση στη δημόσια διοίκηση κατά την έννοια της παραγράφου 4 του άρθρου 48, από την οποία μπορούν να αποκλειστούν οι υπήκοοι των άλλων κρατών μελών.

- 11 Το Bundesverwaltungsgericht αναφέρει στην επιμελώς αιτιολογημένη απόφασή του περί παραπομπής ότι, κατά την άποψή του, ο ασκούμενος ο οποίος είναι μετακλητός υπάλληλος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και ότι οπωσδήποτε εμπίπτει στην εξαίρεση του άρθρου 48, παράγραφος 4, καθόσον ασκεί δημόσια εξουσία ή συμβάλλει στην προάσπιση των γενικών συμφερόντων του κράτους.

Επί της έννοιας του εργαζομένου κατά το άρθρο 48, παράγραφος 1

- 12 Η Deborah Lawrie-Blum υποστηρίζει ότι κάθε μισθωτή δραστηριότητα πρέπει να θεωρείται οικονομική δραστηριότητα χωρίς να χρειάζεται ο τομέας εντός του οποίου ασκείται να είναι κατ' ανάγκη οικονομικής φύσεως. Η στενή ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 1, θα υποβίβαζε την ελεύθερη κυκλοφορία σε απλό μέσο για την οικονομική ολοκλήρωση, θα προσέκρουε στον ευρύτερο στόχο του της δημιουργίας ελεύθερου χώρου κυκλοφορίας για τους κοινοτικούς υπηκόους και, τελικώς, η επιφύλαξη της παραγράφου 4 του άρθρου 48 θα έχανε το νόημά της. Η έννοια του εργαζομένου καλύπτει κάθε πρόσωπο που εκτελεί επ' αμοιβή, για κάποιον άλλο και υπό την εξάρτησή του, εργασία που δεν έχει καθορίσει το ίδιο, ανεξάρτητα από τη νομική φύση της σχέσης εργασίας.
- 13 Το Land Baden-Württemberg συντάσσεται με τις σκέψεις που εκθέτει το Bundesverwaltungsgericht στην απόφασή του περί παραπομπής, σύμφωνα με τις οποίες η δραστηριότητα του ασκούμενου καθηγητή, η οποία εμπίπτει στην εκπαιδευτική πολιτική, δεν αποτελεί οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης. Η έννοια του εργαζομένου κατά το άρθρο 48 της Συνθήκης και τον κανονισμό 1612/68 καλύπτει μόνο τα πρόσωπα που συνδέονται με τον εργοδότη με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, και όχι όσα εργάζονται με σχέση δημοσίου δικαίου. Το παιδαγωγικό στάδιο πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ως το τελευταίο μέρος της επαγγελματικής εκπαίδευσης του μελλοντικού καθηγητή.
- 14 Η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρεί ότι η διάκριση μεταξύ φοιτητή και εργαζομένου πρέπει να γίνεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων και ότι στην έννοια του εργαζομένου κατά το άρθρο 48 πρέπει να δοθεί κοινοτικός ορισμός. Τα αντικειμενικά κριτήρια του ορισμού του εργαζομένου συνίστανται στην υποχρέωση για το ένα μέρος να παρέχει υπηρεσίες, λαμβάνοντας αμοιβή, στο άλλο μέρος, ως προς το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξαρτήσεως όσον αφορά τους όρους εκτελέσεως της εργασίας. Εν προκειμένω, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο ασκούμενος, τουλάχιστον στο τέλος της περιόδου ασκήσεως, καλείται να παραδώσει μαθήματα και με τον τρόπο

αυτό παρέχει υπηρεσία που έχει οικονομική αξία και για την οποία λαμβάνει αμοιβή που υπολογίζεται βάσει του ελάχιστου μισθού καθηγητή που έχει διοριστεί κανονικά.

- 15 Κατά την άποψη της Επιτροπής, το κριτήριο εφαρμογής του άρθρου 48 είναι η ύπαρξη σχέσεως εργασίας, οποιαδήποτε και αν είναι η νομική φύση της εν λόγω σχέσεως και ο επιδιωκόμενος στόχος. Το γεγονός ότι η προπαρασκευαστική άσκηση συνιστά υποχρεωτική προετοιμασία για την άσκηση ενός επαγγέλματος και ότι πραγματοποιείται σε δημόσια υπηρεσία δεν έχει σημασία από τη στιγμή που υπάρχουν τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά της έννοιας του εργαζομένου, δηλαδή η ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως έναντι του εργοδότη, ανεξάρτητα από τη φύση της εν λόγω σχέσεως, η πραγματική παροχή υπηρεσιών και η καταβολή αμοιβής.
- 16 Δεδομένου ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνιστά μία από τις θεμελιώδεις αρχές της Κοινότητας, η έννοια του εργαζομένου κατά το άρθρο 48 δεν μπορεί να ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως, ανάλογα με κάθε εθνικό δίκαιο, αλλά είναι έννοια κοινοτικού δικαίου. Καθόσον προσδιορίζει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω θεμελιώδους ελευθερίας, η κατά το κοινοτικό δίκαιο έννοια του εργαζομένου πρέπει να ερμηνευθεί ευρέως (απόφαση της 23ης Μαρτίου 1982, Levin, υπόθεση 53/81, Συλλογή σ. 1035).
- 17 Η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τα αντικειμενικά κριτήρια που χαρακτηρίζουν τη σχέση εργασίας ανάλογα με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ενδιαφερομένων προσώπων. Όμως, το κύριο χαρακτηριστικό της σχέσεως εργασίας είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς ένα άλλο πρόσωπο και υπό τη διεύθυνση αυτού του τελευταίου, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή.
- 18 Εν προκειμένω, είναι βέβαιο ότι ο ασκούμενος καθηγητής βρίσκεται καθόλη τη διάρκεια της ασκήσεως υπό τη διεύθυνση και την επίβλεψη του σχολείου στο οποίο απασχολείται, το οποίο του ορίζει τις υπηρεσίες που πρέπει να παράσχει και τις ώρες εργασίας του, και του οποίου πρέπει να εκτελεί τις οδηγίες και να τηρεί τον κανονισμό. Κατά τη διάρκεια σημαντικού μέρους της ασκήσεως καλείται να παραδώσει μαθήματα στους μαθητές του σχολείου, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό υπηρεσίες στο εν λόγω σχολείο, οι οποίες έχουν ορισμένη οικονομική αξία. Τα ποσά που λαμβάνει μπορούν να θεωρηθούν ως αμοιβή έναντι των υπηρεσιών που παρέχει μ' αυτό τον τρόπο και των υποχρεώσεων που του επιβάλλονται για την πραγματοποίηση της άσκησης. Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι υφίστανται εν προκειμένω και τα τρία κριτήρια που απαιτούνται για να υπάρχει σχέση εργασίας.

- 19 Το γεγονός ότι η παιδαγωγική άσκηση μπορεί να θεωρηθεί, αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει με τις περιόδους μαθητείας σε άλλα επαγγέλματα, ως πρακτική προετοιμασία που συνδέεται με την καθαυτό άσκηση του επαγγέλματος, δεν μπορεί να εμποδίσει την εφαρμογή του άρθρου 48, παράγραφος 1, εφόσον πραγματοποιείται υπό συνθήκες μισθωτής δραστηριότητας.
- 20 Δεν μπορεί επίσης να αντιταχθεί το ότι οι υπηρεσίες που παρέχονται στο πλαίσιο της διδασκαλίας δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης επειδή δεν είναι οικονομικής φύσεως. Πράγματι, για την εφαρμογή του άρθρου 48 απαιτείται απλώς η δραστηριότητα να έχει το χαρακτήρα αμειβόμενης παροχής εργασίας, οποιοσδήποτε και αν είναι ο τομέας στον οποίο πραγματοποιείται (βλέπε απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, *Walrave*, υπόθεση 36/74, Slg. σ. 1405). Η οικονομική φύση των δραστηριοτήτων αυτών επίσης δεν μπορεί να αποκρουστεί για το λόγο ότι πραγματοποιούνται υπό καθεστώς δημοσίου δικαίου, δεδομένου ότι, όπως δέχτηκε το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 1974 (*Sotgiu*, 152/73, Slg. σ. 153), η φύση του νομικού δεσμού που συνδέει τον εργαζόμενο με τον εργοδότη, είτε πρόκειται δηλαδή για καθεστώς δημοσίου δικαίου είτε για σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, δεν έχει σημασία για την εφαρμογή του άρθρου 48.
- 21 Το γεγονός ότι ο ασκούμενος συμπληρώνει λίγες μόνο ώρες μαθήματος εβδομαδιαίως και η αμοιβή που λαμβάνει είναι κατώτερη του ελάχιστου μισθού ενός μόνιμου καθηγητή Δημοσίου στην αρχή της σταδιοδρομίας του δεν μπορεί να εμποδίσει το χαρακτηρισμό του ως εργαζομένου. Πράγματι, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση επί της υποθέσεως *Levin*, η έννοια του εργαζομένου και η έννοια της μισθωτής δραστηριότητας πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που να καλύπτουν και τα πρόσωπα, τα οποία, λόγω του ότι δεν εργάζονται με πλήρες ωράριο, λαμβάνουν αμοιβή κατώτερη από αυτή που προβλέπεται για την πλήρη απασχόληση, αρκεί να πρόκειται για την άσκηση πραγματικών και γνήσιων δραστηριοτήτων. Η συνδρομή του τελευταίου αυτού όρου δεν αμφισβητήθηκε εν προκειμένω.
- 22 Συνεπώς, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί ως απάντηση ότι ο ασκούμενος καθηγητής, ο οποίος πραγματοποιεί υπό τη διεύθυνση και την επίβλεψη των δημόσιων σχολικών αρχών προπαρασκευαστική άσκηση για να γίνει καθηγητής, κατά τη διάρκεια της οποίας παρέχει υπηρεσίες παραδίδοντας μαθήματα και λαμβάνει αμοιβή, πρέπει να θεωρηθεί εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, όποια και αν είναι η νομική φύση της σχέσεως απασχολήσεως.

Επί της εννοίας της απασχόλησεως στη δημόσια διοίκηση κατά το άρθρο 48, παράγραφος 4

- 23 Η Deborah Lawrie-Blum παρατηρεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία, μια απασχόληση εμπίπτει στην επιφύλαξη του άρθρου 48, παράγραφος 4, μόνο αν συνεπάγεται την άσκηση δημόσιας εξουσίας και συμβάλλει στην προάσπιση των γενικών συμφερόντων του κράτους. Όμως, οι δραστηριότητες του καθηγητή και κατά μείζονα λόγο οι δραστηριότητες του ασκουμένου δεν συνεπάγονται άσκηση δημόσιας εξουσίας.
- 24 Κατά την άποψη του Land Baden-Württemberg, το οποίο συμφωνεί με τις σκέψεις του Bundesverwaltungsgericht, ο ασκουμένος καθηγητής κάνει στην πραγματικότητα χρήση δημόσιας εξουσίας κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων του, οργανώνοντας τα μαθήματα, βαθμολογώντας τους μαθητές και συμμετέχοντας στην απόφαση σχετικά με τον προβιβασμό τους στην επόμενη τάξη. Εν πάση περιπτώσει, οι δραστηριότητες του συμβάλλουν στην προάσπιση των γενικών συμφερόντων του κράτους, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η εκπαίδευση, γεγονός που αρκεί καθαυτό για να δικαιολογηθεί η εφαρμογή του άρθρου 48, παράγραφος 4.
- 25 Κατά την άποψη της Επιτροπής, η επιφύλαξη του άρθρου 48, παράγραφος 4, εξαρτάται από την τυπική προϋπόθεση ότι η απασχόληση συνεπάγεται την άσκηση καθηκόντων που εμπίπτουν στο δημόσιο δίκαιο και από την ουσιαστική προϋπόθεση ότι συνεπάγεται την άσκηση δημόσιας εξουσίας και συμβάλλει στην προάσπιση των γενικών συμφερόντων του κράτους, οι δύο δε αυτές προϋποθέσεις νοούνται σωρευτικώς. Όμως, η συνήθης δραστηριότητα του καθηγητή στα δημόσια σχολεία και κατά μείζονα λόγο στα ιδιωτικά σχολεία δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό αυτό.
- 26 Για να κριθεί το ζήτημα αυτό, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το άρθρο 48, παράγραφος 4, ως εξαίρεση από το θεμελιώδη κανόνα της ελεύθερης κυκλοφορίας και της απαγόρευσης των διακρίσεων των κοινοτικών εργαζομένων, πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο που να περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του στα απολύτως αναγκαία για την προάσπιση των συμφερόντων που η διάταξη αυτή δίνει το δικαίωμα στα κράτη μέλη να προστατεύουν. Όπως δέχθηκε το Δικαστήριο με την απόφασή του της 3ης Ιουνίου 1986 (Επιτροπή κατά Γαλλίας, 307/84, Συλλογή σ. 1725), ο διορισμός σε ορισμένες θέσεις δεν μπορεί να περιοριστεί λόγω του ότι σε δεδομένο κράτος τα πρόσωπα που καλούνται να καταλάβουν τις εν λόγω θέσεις τίθενται υπό το καθεστώς του δημοσίου υπαλλήλου. Πράγματι, το να εξαρτηθεί η εφαρμογή του άρθρου 48, παράγραφος 4, από τη νομική φύση του δεσμού που συνδέει τον εργαζόμενο με τη διοίκηση θα έδινε τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να προσδιορίζουν κατά βούληση τις θέσεις εργασίας που καλύπτονται από την εξαιρετική αυτή διάταξη.

- 27 Όπως έχει ήδη κρίνει το Δικαστήριο με τις αποφάσεις της 17ης Δεκεμβρίου 1980 (Επιτροπή κατά Βελγίου, 149/79, Slg. σ. 3881) και της 26ης Μαΐου 1982 (Επιτροπή κατά Βελγίου, 149/79, Συλλογή σ. 1845), ως απασχολήσεις στη δημόσια διοίκηση κατά την έννοια της παραγράφου 4 του άρθρου 48, αποκλειόμενες από το πεδίο εφαρμογής των παραγράφων 1 έως 3 του εν λόγω άρθρου, νοούνται εκείνες οι απασχολήσεις που συνεπάγονται συμμετοχή, άμεση ή έμμεση, στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και στα καθήκοντα που έχουν ως αντικείμενο την προάσπιση των γενικών συμφερόντων του κράτους και των άλλων δημόσιων οργανισμών και που προϋποθέτουν, επομένως, ότι υφίσταται ιδιαίτερα στενός δεσμός των κατόχων των θέσεων με το κράτος καθώς και αμοιβαιότητα των δικαιωμάτων και των καθηκόντων που συνιστούν τη βάση του δεσμού της ιθαγένειας. Οι θέσεις που εξαιρούνται είναι μόνο αυτές οι οποίες, αν ληφθούν υπόψη τα καθήκοντα και οι ευθύνες που συνεπάγονται, παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των ειδικών δραστηριοτήτων της διοίκησης στους τομείς που περιγράφηκαν προηγουμένως.
- 28 Οι αυστηρές αυτές προϋποθέσεις δεν συντρέχουν στην περίπτωση του ασκούμενου καθηγητή, ακόμη και αν πράγματι λαμβάνει τις αποφάσεις που ανέφερε το Land Baden-Württemberg.
- 29 Συνεπώς, στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η προπαρασκευαστική άσκηση για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απασχόληση στη δημόσια διοίκηση κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 4, για την οποία μπορούν να μη γίνονται δεκτοί οι υπήκοοι των άλλων κρατών μελών.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 30 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπόμπου, που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht με απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 1983, αποφαινεται:

- 1) Ο ασκούμενος καθηγητής, ο οποίος πραγματοποιεί υπό τη διεύθυνση και την επίβλεψη των δημόσιων σχολικών αρχών προπαρασκευαστική άσκηση για να γίνει καθηγητής, κατά τη διάρκεια της οποίας παρέχει υπηρεσίες παραδίδοντας μαθήματα και λαμβάνει αμοιβή, πρέπει να θεωρηθεί εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, όποια και αν είναι η νομική φύση της σχέσεως απασχολήσεως.
- 2) Η προπαρασκευαστική άσκηση για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του καθηγητή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απασχόληση στη δημόσια διοίκηση κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 4, για την οποία μπορούν να μη γίνονται δεκτοί οι υπήκοοι των άλλων κρατών μελών.

Mackenzie Stuart

Koopmans

Everling

Bahlmann

Bosco

Due

Schockweiler

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 3 Ιουλίου 1986.

Ο γραμματέας

Ο πρόεδρος

P. Heim

A. J. Mackenzie Stuart